

PRIJEVODI TEOLOŠKIH DJELA BOŠNJAKA SA ORIJENTALNIH JEZIKA NA BOSANSKI JEZIK

Almir Fatić

Uvod

U posljednje dvije decenije XX. stoljeća na planu izučavanja i valoriziranja naučne i kulturne baštine Bošnjaka na orijentalnim jezicima (arapski, turski i perzijski) bilježe se značajniji iskoraci u smislu uspostavljanja metodoloških kriterija, sintetičkih zahvata, prevodilačkih pregnuća i preglednosti građe.

Taj period, i sve do danas, možemo promatrati kao svojevrsni uvod u svestrano kritičko vrednovanje bogatog književnog opusa Bošnjaka na orijentalnim jezicima sa kulturnohistorijskog, znanstvenostručnog i književnoestetskog aspekta.

Premda su doskorašnja istraživanja biobibliografskog karaktera uglavnom temeljena na filološkoj metodologiji, ona, ipak, predstavljaju golem iskorak ka zadatom cilju. Zapravo, bez takvoga zahvata nije moguće daljnje sagledavanje značaja ove literature u datom kulturnocivilizacijskom kontekstu i sistemu tradicionalne učenosti na temelju kojih ona nastaje. Ovaj, tek započeti proces cjelopuknog predstavljanja znanstvenog, kulturnog i duhovnog pregnuća naših prethodnika, uz meritoran kritički osvrt ponuđenog sadržaja, predstavlja prvorazredni kulturološki i epistemološki cilj savremenih

i nadolazećih bošnjačkih, ali i drugih, znanstvenika i istraživača. Naša kultura baština na orijentalnim jezicima u većoj mjeri još nije temeljito istražena i proučena u navedenom smislu. Na taj način, još nisu vidljiva sva obzorja naše vlastite prošlosti i svi doprinosi bošnjačkih znanstvenika. Upravo zato, kad su vidici naše prošlosti još uvijek zatamnjeni a znanstveni i kulturni identitet u sjeni diskontinuiteta, nameće se kao nužna potreba sistematskiji i metodološko svestraniji pristup predmetnoj materiji, kako bi duhovna vertikala našeg bića zadobila svoje konačno uobličenje. To podrazumijeva još veće angažiranje naših znanstvenika i istraživača iz svih oblasti gdje je bošnjački genij u prošlosti ostavio svoj trag i uticaj. Tek kad se predstave svi autori, prevedu sva njihova dostupna djela, ispituju znanstveni i metodološki standardi, iskristaliziraju škole mišljenja kojima su autori pripadali i njihovi komunikacijski nivoi sa centrima tadašnje učenosti, te se situiraju unutar vlastitih parametara vrijednosti, tek tada je moguća komparativna veza sa bošnjačkom savremenim stremljenjima, nastojanjima, izazovima, znanstvenim, akademskim i komunikacijskim standardima. A u tom smislu, i plodonosan susret bošnjačke prošlosti-sadašnjosti-budućnosti.

Rad na biobibliografijama

Prije nego što predstavimo prijevode teoloških djela Bošnjaka na orijentalnim jezicima i druge nivoe njihove aktuelizacije, u ovom odjeljku ćemo ukratko skicirati rad na biobibliografskom polju naših autora i istraživača.

Prvi autor koji je našoj naučnoj i kulturnoj javnosti ukazao na značaj bošnjačkih autora i djela na orijentalnim jezicima bio je dr. Safvetbeg Bašagić u djelu *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti: prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1912. Bašagić je prikazao književni i naučni rad naših ljudi koji su pisali ili pjevali na orijentalnim jezicima.¹

Drugi naš autor koji je skrenuo pažnju na autore i djela Bošnjaka na orijentalnim jezicima je Mehmed ef. Handžić, i to prvo na arapskom jeziku, dok je studirao na kairskom El-Azharu, gdje je napisao djelo *El-Džewahiru'l-esna fi teradžim 'ulema' we šu'ara' Busna*, Mektebetu'l-me'ahidui'l-'ilmijja, Kairo, 1349. h.g. (1930).²

Na bosanskom jeziku je Handžić napisao serijal radova pod naslovom *Rad bosansko-hercegovačkih muslimana na književnom polju*, objavljenih u *Glasniku Vrhovnog starješinstva Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije* tokom 1933. g.³

Slijedeći značajan rad napisao je Hazim Šabanović pod naslovom *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima* (biobibliografija), objavljen u Sarajevu 1973. godine.⁴

Ova četiri rada postali su nezaobilazno izvorište svakom kasnijem istraživaču bošnjačke književne produkcije na orijentalnim jezicima. Na taj način je donekle završen rad na biobibliografijama, koji će kasnije u pojedinim segmentim faktografski biti nadopunjen i do dan-danas neprestano obogaćivan.⁵ U tom smislu, možemo izdvojiti slijedeće radove:

- Muhamed Ždralović, *Bosansko-hercegovački prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, Sarajevo, 1988.;⁶

- Fehim Nametak, *Pregled književnog stvaranja bosanskohercegovačkih muslimana na turskom jeziku*, Sarajevo, 1989.;

- Milić Svetlana, *Bibliografija radova o književnosti Muslimana na orijentalnim jezicima kod nas*, POF, Sarajevo, 34/1989. (1990.);

- Ćeman Mustafa, *Bibliografija bošnjačke književnosti*, Zagreb, 1994.;

- Amir Ljubović i Sulejman Grozdanić, *Prozna književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, Sarajevo, 1995.;⁷

- Amir Ljubović, *Logička djela Bošnjaka na arapskom jeziku*, Sarajevo, 1996.⁸

Ovome treba pridodati i dvanaest svezaka kataloga rukopisa Gazi Husrevbegove biblioteke u Sarajevu,⁹ kao i kataloge Bošnjačkog¹⁰ i Orijentalnog intituta u Sarajevu,¹¹ što predstavlja osobito značajne izdavačke poduhvate koji rukopisno blago ove zemlje konačno čine dostupnim kulturnim radnicima i zainteresiranoj javnosti i koji su, kao takvi, neophodna pretpostavka daljnjeg vrednovanja i sintetiziranja knjižnog blaga bošnjačke prošlosti, kao i istraživanja, prijevode i studije na planu izučavanja književnosti i pjesništva na orijentalnim jezicima.¹²

Teološka djela Bošnjaka na orijentalnim jezicima

Pod pojmom teološka djela podrazumijevamo djela koja su napisana iz temeljnih disciplina islamskog nauka: tefsir, hadis, aka'id, fikh, usuli-fikh, tesavvuf; također i djela koja pripadaju oblasti islamske političke filozofije i biografije. Dakle, ovdje pojmu dajemo šire pojmovno značenje teološka djela nego što bi se to na prvi pogled moglo činiti.

I ovlašni uvid u književnu baštinu Bošnjaka na orijentalnim jezicima u navedenim biobibliografijama i katalogima pokazat će da je upravo na teološkom polju bošnjački genij pokazao raskoš znanja temeljnih disciplina islamskih nauka, ispisavši djela koja su ravnopravno komunicirala sa djelima koja su nastajala u glavnim centrima tadašnjeg svijeta islama.

Dakle, teološke discipline u Bosni su imale svoje dostojne i istaknute predstavnike čiji je značaj prevazilazio bosanske granice.¹³ Do sada nemamo napisanu cjelovitu monografiju ili

prikaz teoloških djela Bošnjaka na orijentalnim jezicima. Na planu pojedinačnih teoloških disciplina imamo nekolicinu bibliografskih prikaza, i to:

Mahmud Traljić, *Bibliografija radova o tesavvufu, tarikatima i tekijama objavljenih na našem jeziku, Islamska misao*, VII/1985., 80;¹⁴

Mustafa Ćeman, *Hadis i hadiske znanosti u Bošnjaka, Kabes*, IV/1998., 33-34, 16-25;

Mustafa Ćeman, *Qur'an i tefsirske znanosti u Bošnjaka, Kabes*, IV/1998., 35-36.;

Almir Fatić, *Razvoj nauke o tumačenju Kur'ana u BiH u XX. stoljeću s izabranom bibliografijom (skica)*, *Novi muallim*, III/2002., 12, 92-104.

Proučavanje i znanstveno valoriziranje teoloških djela i tekstova Bošnjaka na orijentalnim jezicima možemo predstaviti kroz dosadašnje njihove prijevode, doktorske i magistarske disertacije koje za predmet istraživanja imaju jedno ili više takvih djela ili, pak, sintetiziraju pojedina pitanja, te prikaze i djelimične prijevode. Ovaj pregled obuhvata vremenski period od dolaska Osmanske carevine na balkanske prostore pa sve do današnjih dana.¹⁵

a) Prijevodi cjelovitih djela i tekstova

1. Hasan Čafi Pruščak, *Nizamu-l-alem (Uredba svijeta)*, historijsko politička rasprava, preveo dr. Safvet-beg Bašagić, *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, Sarajevo, XXXI/1919., 165-184;¹⁶

2. Hasan Kafi Pruščak, *Nizamu-l-ulema' ıla Hatemil enbija'* (Niz učenjaka do posljednjeg Božijeg poslanika), preveo H. M. Handžić, *Novi Behar*, VIII./1935., 17-18, 297-300; 19, 328-330; 20-23, 368-375; 24, 396-399;

3. Hasan Kafi Pruščak, *Nizamul-ulema' ıla Hatamil enbija'* (Niz učenjaka do posljednjeg Božijeg poslanika), *Islamska dioničarska štamparija*, Sarajevo, 1935.,¹⁷ 55 str.;

4. Hasan Kafi ef. Pruščak, *Rajske bašče - o temeljima vjerovanja (Revdatul-džennat fi usulil-i'tikadat)*, preveo i bilješkama popratio H.

Mehmed Handžić, *Gajret*, kalendar za godinu 1940., Sarajevo, 34-36.;

5. Hasan Kafi ef. Pruščak, *Rajske bašče - o temeljima vjerovanja (Revdatul-džennat fi usulil-i'tikadat)*, preveo i bilješkama popratio H. Mehmed Handžić; Poseban otisak iz Gajreta za 1940. godinu, štamparija Bosanska pošta, Sarajevo, 32 str.;

6. Hasan Kafi ef. Pruščak, *Rajske bašče - o temeljima vjerovanja (Revdatul-džennat fi usulil-i'tikadat)*, preveo i bilješkama popratio H. Mehmed Handžić; drugo izdanje; izdavač i nakladnik M. B. Kalajdžić, Sarajevo, 1943., 56 str.;¹⁸

7. Sabit Užičanin, *Miradžijja*, *Glasnik IVZ*, Sarajevo, VIII./1940., 7, 266-271; 8, 289-297; 9, 317-329; 10, 366-375; 11, 451-458;¹⁹

8. Sabit Užičanin, *Miradžijja*, s turskog jezika preveo, protumačio i dodao potrebni uvod i bilješke H. Mehmed Handžić; *Državna štamparija*, Sarajevo, 1940., 48 str.;²⁰

9. Mustafa Ejubović, *Biografija Mustafe Ejubovića - šejh-Juje*, preveo s arapskog M. Mujić, *Glasnik VIS*, Sarajevo, VII./1956., 1-3, 1-22;

10. Hasan Kafi Pruščak, *Risala fi tahqiq lafz čelebi (Rasprava o utvrđivanju riječi čelebi)*, uvod i prijevod sa arapskog Fehim Nametak, *Anali GHB*, knj. II-III, Sarajevo, 1974., 33-40;²¹

11. Abdullah Bošnjak, *Tesawufsko-tarikatska poema Abdullaha Bošnjaka*, prijevod sa arapskog jezika Fejzullah Hadžibajrić, *Anali GHB*, knj. II-III, Sarajevo, 1974., 21-31;²²

12. Mustafa ibn Muhammed al-Aqhisari (Pruščanin), *Risala fi hukm al-qahwa wa ad-duhan wa al-ašriba (Rasprava o kafi, duvanu i pićima)*, uvod i prijevod sa arapskog jezika Nevena Krstić, *Prilozi za orijentalnu filologiju (POF)*, XX-XXI/1970-71, Sarajevo, 1974., 71-107;²³

13. Šejh Mustafa Gaibija, *Risala šejh Mustafe Gaibije*, sa turskog preveo Fejzulah Hadžibajrić, *Anali GHB*, knj. IV, Sarajevo, 1976., 95-101;²⁴

14. Omer Lutfi, *Omer Lutfijin tamhis na Bošnjakovu kasidu o Fususu-l-Hikemu*, prijevod

s osmanskoturskog Fejzulah Hadžibajrić, Anali GHB, knj. V-VI, Sarajevo, 1978., 187-204.²⁵

15. Alli-dede Bošnjak, *Traktat o 'trancendentnom ljudstvu' Ali-dedwe Bošnjaka (Risalat fi bayan rigalil-bajb)*, preveo Ismet Kasumović, POF, XXXI./1981., Sarajevo, 99-110;

16. Šejh Abdullah Bošnjak, *Kitabu tahkik 'il-džuz' i bi surat 'il-kulli wa'zuhuri'il - far' 'ala surat 'il-asli (Knjiga o ostvarenju dijela u vidu cjeline i javljanju ogranaka u vidu osnove)*, prijevod i bilješka o autoru dr. Džemal Čehajić, Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta, Sarajevo, 1/1982., 75-87;²⁶

17. Abdullah Bošnjak, *Objašnjenje imperativa stvaranja u kur'anskom poglavlju al-Hašr*, preveo s arapskog Džemal Čehajić, POF, 32-33/1982./3. (1984.), 65-86;²⁷

18. Hasan Kafi Pruščak, *Rasprava o komenatru 'Knjige o parničkom postupku' (Risala fi hašija kitab ad-dawa li sadr aš-šari'a)*, u: Omer Nakičević, Hasan Kafija Pruščak – pionir arapsko-islamskih znanosti u BiH, Sarajevo, 1977., 152-154;

19. Hasan Kafija Pruščak, *Mač kadije o kažnjavanju (Sayf el-kudat fi at-ta'zir)*, u: Omer Nakičević, Hasan Kafija Pruščak..., 150-151.²⁸

20. Mustafa Sidki Sarajlić, *Medžmu'a (Zbirka nekoliko važnijih pitanja od Mustafe Sidki Sarajlića/el-Mostari)*, preveo s arapskog Mehmed Mujezinović, Anali GHB, knj. XI-XII, Sarajevo, 1985., 231-252;

21. Mustafa Pruščak, *Risala fi fadila el-džama'a (Traktat o vrlinama džemata hadži Mustafe Pruščaka)*, prijevod i bilješke Muharem Omerdić, Anali GHB, knj. XIII-XIV, Sarajevo, 1987., 68-84;

22. H. Mustafa sin Muhammeda Pruščaka, *Risala fi el-marhama va aš-šafaqa l-hakq (Etika milosrđa ili Traktat o samilosti i sažaljenju spram živih stvorenja)*, prijevod, bilješka o autoru, opis rukopisa i podnožne napomene mr. Nijaz Šukrić, Zbornik radova ITF, Sarajevo, 2/1987., 155-204;

23. Mehmed Teufik Azapagić, *Risala fi'l-hidžre (Risala o hidžri)*, prijevod s arapskog i

bilješke Osman Lavić, Anali GHB, knj. XV.-XV., Sarajevo, 1990., 197-222;²⁹

24. Hadži Mustafa Pruščak, *Risala fi savvm as-sitti min ševval (Traktat o postu šest dana mjeseca ševvala)*, prijevod, kratka uvodna napomena i bilješke uz prijevod Muharem Omerdić, Anali GHB, knj. XV.-XVI., Sarajevo, 1990., 163-168;

25. Mustafa Pruščak, *Risala az-zakir fi zijara ahl al-makabir (Rasprava o posjećivanju grobova)*, s arapskog Kadić Azra, *Islamska misao*, XII./1990., Sarajevo, 136, 20-30;

26. Hasan ef. Podgoričanin, *Rasprava o Muaviji ibn abu Sufjanu*, u: Omer Nakičević, Anali GHB, knj. XVII.-XVIII., Sarajevo, 1996., 113-122;

27. Husein Đozo, *Razum i vjera nisu u sukobu*, *Takvim Rijaset* IZ-e za 1997./1417.-18., sa arapskog Nedžad Grabus, 219-229;³⁰

28. Husein Đozo, *Prepreke na putu islamske da've*, *Takvim Rijaset* IZ-e za 1997./1417.-18., sa arapskog Mustafa Prljača, 209-217;³¹

29. Husein Đozo, *Suprotstavljanje umjesto dijaloga*, *Takvim Rijaset* IZ-e za 1997./1417.-18., sa arapskog Munir Ahmetspahić, 225-230;³²

30. Hasan Kjafi Pruščak, *Hadiqatu'salah (Bašča namaza - namaz u hanefijskom mezhebu)*, prijevod s arapskog mr. Muharem Štulanović, Sarajevo, 1999., 201 str.;³⁴

31. Mehmed Handžić, *Tefsiru ajati'l-ahkam min suretil-Bekare*, u: *Tefsirske i hadiske rasprave*, Izabrana djela, knj. 4, urednik i priređivač Enes Karić, Sarajevo, Ogljedalo, 1999., 45-146;

32. Mehmed Handžić, *Tefsiru ajatil-ahkam min suretin-Nisa*, u: *Tefsirske i hadiske rasprave*, Izabrana djela, knj. 4, urednik i priređivač Enes Karić, Sarajevo, Ogljedalo, 1999., 147-251;

33. Mehmed Handžić, *Al-Ta'lim al-diniyyu fi Busna wa Harsak (Vjersko obrazovanje u Bosni i Hercegovini)*, preveo Enes Karić, u: *Eseji, rasprave, članci*, Izabrana djela, knj. 6, Sarajevo, Ogljedalo, 1999., 38-45;

34. Mehmed Handžić, *Naqd ba'd al-kutub al-diniyya wa bayan 'adam gawaz al-i'timad ala*

mafha (Kritika nekih vjerskih knjiga i objašnjenje zašto nije dopušteno na njih se oslanjati), preveo Enes Karić, u: Eseji, rasprave, članci, Izabrana djela, 6, Sarajevo, Ogljedalo, 1999., 238-260;³⁵

35. Anonim, *Kur'anski belagat i njegov idžaz* (nadnaravnost Kur'ana), priredio prof. dr. Omer Nakičević, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka, 2000., 108 str.;³⁷

36. Ahmed, sin Hasanov, Bošnjak, *Mufid'ala al-farida* (Oplemenjivanje dragulja – Komentar traktata o metafori), u: Esad Duraković, Arapska stilistika u Bosni – Ahmed, sin Hasanov, o metafori, Sarajevo, Orijentalni institut (posebna izdanja), 2000., 37-82;³⁸

37. Abdullah Sidki Riđanović, *Karabeg*, priredio i preveo prof. dr. Omer Nakičević, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka, 2001., 197 str.;³⁹

38. Hafiz Sejjid Zenunović, *Hafiz Sejjid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana*, priredio prof. dr. Omer Nakičević, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka, 2002.;

39. Džemaludin Čaušević, *Ukratko o ibadetu*,⁴⁰ u: *Reis Džemaludin Čaušević – prosvjetitelj i reformator*, priredili Enes Karić i Mujo Demirović, prijevod sa starosmanskog Ramiza Smajić, Sarajevo, Ljiljan, 2002., 390-418;

40. Džemaludin Čaušević, *Kratak Tarihi islam*⁴¹, u: *Reis Džemaludin Čaušević...*, 433-510;

41. Džemaludin Čaušević, *Prvi vaz, Drugi vaz, Treći vaz, Dodatak*, u: *Reis Džemaludin Čaušević...*, 511-527; 528-537; 538-545; 546-561;⁴²

42. Džemaludin Čaušević, *Dedini menakibi*, u: *Reis Džemaludin Čaušević...*, 571-598;⁴³

43. Fevzi Mostarac, *Bulbulistan*, prijevod s perzijskog Džemal Čehajić, stilizacija Džemaludin Latić, Sarajevo, Kulturni centar IR Iran, 2003., 258;⁴⁴

44. Dr. Mustafa Cerić, *reisu-l-ulema, Ekplozije i prijetnje protiv civila – uzroci, posljedice, šerijatski stav i način zaštite* (*Et-Tefđžirat we't-tehdidat elleti tuwadžihu'l-*

aminin – esbabuha, atharuha, hukmuheš-šer'ijj, wes'ilu'l-wiqajeti minha), sa arapskog preveo: dr. Enes Ljevaković, Takvim Rijaseta IZ-e za 1424/1425. h.g., 23-37;⁴⁵

45. Hasan Kafi Pruščak, *Svetlost istinske spoznaje o temeljima vjere i komentar Tahavijine poslanice iz akaida* (*Nuru'l-jekin we akidetu't-Tahawijje*), prijevod Zuhdija Adilović, Zenica, Islamska pedagoška akademija, 2004., 323 str.;⁴⁶

46. Halilović Safvet, *Metodologija tumačenja Kur'ana u hanefijskom mezhebu – studija na primjeru Al-Gassasovog tefsira Ahkam al-Qur'an* (*Propisi Kur'ana*), sa arapskog jezika preveo dr. Mehmed Kico, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka & El-Kalem, 2004., 670 str.⁴⁷

b) Doktorske disertacije

1. Husejn Abdel Latifes-Sejjid, *Muhammed Musa Allamek – Bosanac*, arapski jezikoslovac prce polovine XVII. stoljeća, Sarajevo, 1965, 382 str. (neobjavljena doktorska disertacija);

2. Ismet Kasumović, *Ali-dede Bošnjak i njegova filozofsko-sufijska misao*, Sarajevo, El-Kalem, 1994., 228 str.;

3. Enes Ljevaković, *Analogija (qijas) u teorijskopравnim djelima Mustafe Ejubovića (šejh Juje)*, Sarajevo, 2004., Fakultet islamskih nauka & El-Kalem, 387 str.;

4. Zuhdija Hasanović, *Rad h. Mehmed-ef. Handžića na polju hadiskih znanosti, s osvrtom na djelo 'Izhar al-bahaga bi šarh Sunan ibn Maga'*, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka & El-Kalem, 2004., 363 str.;

5. Fadil Fazlić, *Mushaf Fadil-paše Šerifovića*, Sarajevo, Fakultet islamskih nauka, 2004., 447 str.

c) Magistarski radovi

1. Zuhdija Hasanović, *Muhaddis Mustafa Pruščak i metode odgoja u djelu Er-Radi li'l-murtedi šerhu'l-Hadi li'l-murtedi*, magistarski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 26. 5. 1999., (neobjavljeno);

2. Ibrahim Džafić, *Glosa Ibrahima Opijača*

na uvod *Beydawinog tefsira*, magistarski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 1. 3. 2000. (neobjavljeno);

3. Sead Seljubac, *Semantička razina filološke metodologije u Allmekovoj glosi na Širvanijev komentar sure El-Feth*, magistarski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 5. 11. 2001., (neobjavljeno);

4. Muharem Omerdić, *Doprinosa Ahmeda Bejadi-zadeta razvoju akaidске nauke – Iman, spoznaje i znanje u njegovim djelima: 'El-Usul'l-munifa' i 'Išaratu'l-meram min ibarati'l-imam'*, magistarski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 23. 11. 2000. (neobjavljeno);

5. Muhamed Mehanović, *Ličnost Ahmeda Mujezinzade kao muhaddisa u djelu 'Enisu'l-va'izin', uz osvrt na njegovu ličnost kao mufessira, sufije i pedagoga*, magistarski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 10. 5. 2001. (neobjavljeno);

6. Nedžad Grabus, *Doprinosa šejha Juje tumačenju bitnih odrednica kaside 'Al-Amali'*, mag. rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 5. 6. 2001. (neobjavljeno);

7. Ahmet Adilović, *Rukopis Mehmeda Handžića: 'Tafsir ayat al-ahkam min surah al-Nisa'*, magistratski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 17. 4. 2002. (neobjavljeno);

8. Nusret Abdibegović, *Neki šerijatsko-pravni aspekti u djelima Mustafe Pruščaka*, mag. rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 10. 7. 2002. (neobjavljeno).⁴⁸

d) Prikazi i djelomični prijevodi

1. Mehmed Handžić, *Nekoliko odlomaka iz djela 'Muhadaretu-l-evail ve musameretu-l-evahir' od Ali-dedeta*, Novi Behar, X./1937., 17-19, 235-238;⁴⁹

2. Omer Mušić, *Minagu-n-nizam fi dini-l-islam od Muhameda Prozorca*, POF, V./1954.-55. (1955.), 181-198;

3. Kasim Dobrača, *Tuhfetul-musallin ve zubdetul-haši'in od Abdulvehaba Žepčevije Ilhamije (Dar i poslastica onima koji se klanjaju Bogu)*, Anali GHB, knj. II.-III., Sarajevo, 1974., 41-69;

4. Salih Trako, *Ibrahim Munib Akhisari i njegov Pravni zbornik*, POF, 28-29/1979.-79., Sarajevo, 1980., 215-245;

5. Osman Lavić, *Rukopisi Mehmeda Handžića u Gazi Husrev-begovoj biblioteci*, Anali GHB, knj. XIII.-XIV., Sarajevo, 1987., 37-51;

6. Mustafa Jahić, *Rukopisi djela Šejh Juje u Gazi Husrevbegovoj biblioteci*, Anali GHB, knj. XI.-XII., Sarajevo, 1985., 39-54;

7. Mustafa Jahić, *Bašča namaza Hasana Kafije Pruščaka – osvrt na djelo 'Hadiqat as-salat'*, Takvim za 1407./8.-1987. g., 47-62;

8. Zejnil Fajić, *O jednom rukopisnom djelu Gazi Husrev-begove biblioteke – Prosvjećivanje srca od tmine grijeha*, Islamska misao, XI./1989., 129, 48-51;⁵⁰

9. Hivzija Hasandedić, *Jedan rukopis Muhameda Prozorca*, Anali GHB, knj. XV.-XVI., 1990., 191-195;⁵¹

10. Mustafa Jahić, *Apozitivi u arapskoj rečenici – prema poglavlju 'Apozitiv' u djelu Al-Fawa'id al-Abdiyya Šejh Juje*, Anali GHB, knj. XV.-XVI., Sarajevo, 1990., 169-189;

11. Zejnil Fajić, *Abdurrahman Muftić – novo ime u književnosti bosansko-hercegovačkih muslimana na orijentalnim jezicima*, Anali GHB, knj. XV.-XVI., Sarajevo, 1990., 237-242;⁵²

12. Mustafa Jahić, *Priloški akuzativi u arapskom jeziku u djelu 'Al-Fawa'id al-Abdiyya' Mustafe Ejubovića*, POF, 44-45/1994.-95., 13-50;

13. Adnan Silajdžić, *Bitna znakovitost drugog Isaovog dolaska u rukopisu Mehmeda Handžića*, Zbornik FIN-a, 4/1994., 86-91;⁵³

14. Amir Ljubović, Nametak Fehim, *Doprinosa Hasana Kafije Pruščaka teološkim i šerijatko-pravnim znanostima*, Dijalog, 1-2, 1995., 214-224;

15. Rešid Hafizović, *Mustafa Ejubović – Šejh Jujo i njegova summa theologica*,⁵⁴ Anali GHB, knj. XVII.-XVIII., Sarajevo, 1996., 51-73;

16. Salih Trako, *Pendnama – knjiga savjeta Ibrahima Zikrije Užičanina*, Anali GHB, knj. XVII.-XVIII., Sarajevo, 1996., 107-111;

17. Mustafa Jahić, *Rukopis Mehmeda Handžića 'Magma'a al-bihar fu tarih al-ulum wa al-asfar' (Enciklopedija historije islamskih znanosti)*, Anali GHB, knj. XVII.-XVIII., 1996., Sarajevo, 147-161;

18. Muharem Omerdić, *Ahmed Bejazić i njegovo djelo 'Išarat al-maram min 'ibarat al-imam*, Anali GHB, knj. Sarajevo, XVII.-XVIII., 1996., 41-50;

19. Omer Nakičević, *Hafiz Sejjid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana*, Anali GHB, knj. XVII.-XVIII., Sarajevo, 1996., 7-30;

20. Ibrahim Džananović, *Osvrt na traktat Hasana Duvnjaka 'Risala fi-l-masail al-muhammasa' (Rasprava o pet pravnih pitanja i pet različitih mišljenja ili: Rasprava o pet pravnih pitanja koja se mogu riješiti na pet različitih načina)*, Anali GHB, knj., Sarajevo, XVII.-XVIII., 1996., 83-90;

21. Ahmed Adilović, *Rukopis Mehmeda Handžića o tumačenju ajeta o propisima iz sure En-Nisa*, Anali GHB, knj. XXI.-XXII., Sarajevo, 201-214;

22. Mustafa Hasani, *Zbornik fetvi muftije Ahmeda ef. Mostarca*, Anali GHB, knj. XXI.-XXII., Sarajevo, 243-261;

23. Sead Seljubac, *Allamek i njegovo djelo Tafsir ahar li surat al-Fath*, Anali GHB, knj. XXI.-XXII., Sarajevo, 281-309.

zaorali valja strpljivo oplemenjivati kako bismo i sami postali oplemenjeni, mi i oni koji dolaze poslije nas!

Zaključak

Na osnovu rečenog, možemo zaključiti da je u velikoj mjeri dovršen proces katalogizacije rukopisa na orijentalnim jezicima u BiH.⁵⁵ Taj važni korak je preduvjet već započetom procesu njihovog prevođenja, valoriziranja, kritičkog propitivanja i književno-teorijskog ocjenjivanja. Na planu teoloških, ali i drugih znanstvenih disciplina, taj posao je uveliko u toku, što predstavlja činjenicu koja najavljuje i ohrabruje daljnje istraživačke poduhvate. Nadamo se, i na polju onih znanosti na kojima dosad nije dovoljno urađeno. Dosadašnji prijevodi, doktorske i magistraske disertacije, te prikazi, na polju teoloških disciplina – shvaćenih i širem smislu – dostatno su uporište takvoj tvrdnji. Ne treba posebno govoriti o značaju takvih dosadašnjih poduhvata i njihovih ukupnih i pojedinačnih doprinosa. Sami po sebi, oni jesu poduhvati, i to je dovoljno za ovu priliku. Zasigurno, ovu vrstu posla jedna generacija ne može iscrpiti. Ali, plod brazdi koje su naši učeni preci davno

Bilješke:

- ¹ Ovdje je riječ o doktorskoj disertaciji koju je, pod navedenim naslovom, Safvet-beg Bašagić odbranio 1910. na Univerzitetu u Beču. On je time upoznao i zapadnu javnost sa bošnjačkim autorima i njihovim djelima. Proširena verzija ovog djela izišla je i u izdanju Matice Hrvatske 1931. pod naslovom Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini. Djelo je objavljeno i u: Safvet-beg Bašagić, Izabrana djela, knj. III., priredili Džemal Čehajić i Amir Ljubović, Sarajevo, 1986. Više o Bašagiću, njegovom životu i djelu vidi u: Hafiz Mahmud Traljić, Istaknuti Bošnjaci, Zagreb, 1994., 12-18
- ² U ovom djelu Handžić donosi kratku skicu širenja islama u Evropi, zatim skicu Bosne i Hercegovine, potom govori o porijeklu Slavena te o odnosu Bošnjaka prema naciji i vjeri. Najveći i najvažniji dio ovoga rada je posvećen biobibliografijama više od dvije stotine bošnjačkih učenjaka i pjesnika. Nasreću, ovaj rad je preveden na bosanski jezik pod naslovom Blistavi dragulj – Životopisi učenjaka i pjesnika iz Bosne, a objavljen je u: Mehmed Handžić, Izabrana djela, knjiga I., Teme iz književne historije (urednik i priređivač Esad Duraković/preveo Mehmed Kico), Sarajevo, 1999., 33-307. Na ovaj način je i Istok upoznat sa bošnjačkim naslijeđem na orijentalnim jezicima
- ³ Riječ je o slijedećim brojevima i stranicama Glasnika: 1, 15-22; 2, 22-27; 3, 22-29; 6, 20-25; 7, 11-16; 8/19-26; 9, 25-32; 10, 16-20; 11, 10-18; 12, 14-18. Ovaj serijal radova štampan je 1934. kao poseban otisak iz Glasnika, pod istim naslovom u Sarajevu, kao i u: M. Handžić, Izabrana djela, n. d., 308-451. Handžić je u ovom djelu, pored vjerske književnosti, obuhvatio i rad naših ljudi na historiji, poeziji, geografiji, zoologiji, matematici i dr. naukama
- ⁴ Na naslovnoj stranici ovog djela stoji: Redigovao i za štampu pripremio Ahmed S. Aličić. Djelo donosi iscrpne i sistematski predočene biobibliografske podatke o više od 160 bošnjačkih učenjaka iz raznih znanstvenih disciplina
- ⁵ U tom kontekstu, zanimljiv je Handžićeva opaska u pregovoru Blistavom dragulju... (n. d., 34): "Ova skica je namijenjena onima koji žele upoznati znamenit broj učenjaka iz zemlje Bosne, njezine pjesnike i spisatelje koji su umne napore podređivali ciljevima uzvišene vjere, kao znalci nekog od orijentalnih jezika: arapskog, turskog ili perzijskog. Ovo činimo sa ciljem da se njihova ostavština ovjekovječi, da se njihova pisana riječ sačuva od zaborava. To, naravno, činimo u skladu sa našim skromnim uvidom, ali s uvjerenjem da je broj onih koje smo izostavili veći od onoga na kojem smo stali (podvukao A. Fatić)
- ⁶ Ovo djelo Muhameda Ždralovića od velike je važnosti kad je u pitanju rukopisna građa i njene temeljne karakteristike, kao i metodologija obrade rukopisa. Djelo donosi sveobuhvatan pregled rukopisa na prostorima bivše Jugoslavije, mjesta i biblioteke gdje su oni pohranjeni, godine njihova nastanka, odnosno prepisivanja, imena prepisivača, tehnike i pisma kojima su pisani i sl. Autor je obradio 2.337 rukopisa iz 36 naučnih oblasti
- ⁷ Autori su evidentirali 64 autora i 160 naslova djela, i to, prema njihovoj sistemizaciji, u okviru teološko-pravnih, jezičkih, logičkih i književnih disciplina
- ⁸ Ova značajna, pregledna, sistematska i sveobuhvatna studija dr. Ljubovića može poslužiti kao model koji bi se mogao slijediti u metodološkom smislu pri obradi i drugih znanstvenih disciplina. Ona može biti poticaj i u okviru teoloških disciplina, koje bi se obradile prema sličnom modelu i sveobuhvatno sistematizirale, u smislu: Tefsirska djela Bošnjaka na arapskom/turskom/perzijskom; Hadiska djela Bošnjaka...; Akaidiska djela Bošnjaka..., što smatramo sasvim opravdanim, ali i potrebnim pregnućem
- ⁹ Riječ je o slijedećim izdanjima: Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak I. (drugo izdanje), London – Sarajevo, 1421./2000., obradio Kasim Dobrača, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak II. (drugo izdanje), London – Sarajevo, 1423./2002., obradio Kasim Dobrača, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa, svezak III., Sarajevo, 1991., obradio Zejnil Fajić, GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak IV., London – Sarajevo, 1998., obradio Fehim Nametak, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak V., London – Sarajevo, 1999., obradio Zejnil Fajić, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak VI., London – Sarajevo, 1420.-1999., obradio Mustafa Jahić, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak VII., London – Sarajevo, 1420./2000., obradili Haso Popara i Zejnil Fajić, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak VIII., London – Sarajevo, 1421./2000., obradio Mustafa Jahić, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak IX., London – Sarajevo, 1422./2001., obradio Haso Popara, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak X, London – Sarajevo, 1423-2002, obradio Osman Lavić, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak XI., London – Sarajevo, 1424./2003., obradio Zejnil Fajić, Al-Furqan – GHB; Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih, svezak XII., London – Sarajevo, 1424./2003., obradio Haso Popara, Al-Furqan – GHB
- ¹⁰ V. Nametak Fehim, Trako Salih, Katalog arapskih, perzijskih, turskih i bosanskih rukopisa iz Zbirke Bošnjačkog insituta, svezak I., Sarajevo, 1997.; Nametak Fehim, Trako Salih, Katalog arapskih, perzijskih, turskih i bosanskih rukopisa iz Zbirke Bošnjačkog insituta, svezak II., Sarajevo, 2003.
- ¹¹ V. Salih Trako, Katalog perzijskih rukopisa Orijentalnog insituta u Sarajevu, posebna izdanja, XII., Sarajevo, 1986.; Salih Trako i Lejla Gazić, Katalog rukopisa Orijentalnog instituta – lijepa književnost, posebna izdanja, XX., Sarajevo, 1997. Dakako, treba spomenuti i slijedeće prikaze i kataloge: Fehim Spaho, Arapski, perzijski i turski rukopisi Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1942; Mahmud Traljić, Orijentalna rukopisna djela domaćih autora u Narodnoj biblioteci Bosne i Hercegovine, Bibliotekarstvo, Sarajevo, XVI., 4/1970. Hivzija Hasandedić, Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa, izdanje Arhiva Hercegovine, Mostar, 1977.; Vanco Boškov, Katalog turskih rukopisa franjevačkih u Bosni i Hercegovini, Orijentalni institut, posebna izdanja, XV., Sarajevo, 1988., ali i brojne druge kataloge rukopisnih zbirki u okviru

- biblioteka, muzeja i privatnih kolekcija razasutih širom BiH. U tom smislu, v. koristan prikaz kataloga i privatnih kolekcija u Bosni i Hercegovini u: Muhamed Zdravlović, *World Survey of Islamic Manuscripts – Bosnia-Herzegovina, World Survey of Islamic Manuscripts, Volume 1.*, London, Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 1992., pp. 87-110. Također, vrijedna kolekcija orijentalnih rukopisa, većinom sakupljenih u BiH, nalazi se i u Orijentalnoj zbirci HAZU i Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Možemo reći da se ovim katalozima uveliko priveo kraju posao inventara, koji sada očekuju prijevodi, kometari i teoretko-književna valorizacija
- ¹² V. npr. dr Lamija Hadžihasanović, Salih Trako, *Tragom poezije bosansko-hercegovačkih muslimana na turskom jeziku*, Sarajevo, 1985.; Lamija Hadžiosmanović i Minka Memija, *Poezija Bošnjaka na orijentalnim jezicima*, Sarajevo, 1995.; Fehim Nametak, *Divanska književnost Bošnjaka*, posebna izdanja XXI., Sarajevo, 1997.
- ¹³ Evo kako Hanžić ocjenjuje, kako on kaže, vjersku književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima: "Neki njihovi radovi iz pojedinih grana vjerske znanosti naišli su od strane kritičara na vrlo povoljne i laskave ocjene, a kao najbolju ocjenu mi smatramo popularnost i raširenost njihova djela po cijelom islamskom svijetu. Mnogobrojne knjižnice u Carigradu obiluju rukopisima njihovih djela. U bibliotekama Kaira, Medine, Damaska i Sjeverne Afrike nalazi se također priličan broj njihovih djela u rukopisima i štampi, a tako isto i u knjižnicama Zapada". Rad bosanskohercegovačkih muslimana..., u *Izabrana djela*, n.d., str. 311. Usp. dr. Omer Nakičević, *Rukopisna djela bosanskohercegovačkih pisaca i mislilaca na orijentalnim jezicima koja se čuvaju u biblioteci Sulejmaniji u Istanbulu*, Anali GHB, knj. VII-VIII, Sarajevo, 1982., 223-239.; Amir Ljubović, *Djela jugoslavenskih autora u zbirkama orijentalnih rukopisa u Parizu*, *Život*, XXXI., 1882., Sarajevo, 9-10
- ¹⁴ Kao što se vidi, ova bibliografija je urađena prije dvadeset godina, i to treba imati u vidu budući da je u posljednjih dvadeset godina nastala izobilna literatura na polju tesavfske misli, pa je potrebno je pristupiti izradi nove bibliografije
- ¹⁵ Dakle, ta svijetla bošnjačka tradicija islamske učenosti iskazana orijentalnim jezicima – prije svega arapskim – proteže se i do naših dana. Istina, ne u tako velikom omjeru kao prije
- ¹⁶ Ova rasprava je ponovo prevedena u: Hasan Kafija Pruščak, *Izabrani spisi*, preveo Amir Ljubović, Sarajevo, 1983., 90-112;
- ¹⁷ Isto ovo djelo ponovo je objavljeno i prevedeno u: Hasan Kafija Pruščak, *Izabrani spisi*, preveo Fehim Nametak, n.d., 125-155
- ¹⁸ Ovo djelo je ponovo objavljeno pod 1979. pod naslovom *Dženetske bašče – o temeljima vjerovanja*, izdavač informativne islamske novine *Preporod*, Sarajevo, 55 str.; kao i u: Hasan Kafija Pruščak, *Izabrani spisi*, preveo Amir Ljubović, n.d., 119-124, pod naslovom *Rajska bašča ili o temeljima vjerovanja*.
- ¹⁹ Prijevod ove kaside S. Užičanina uvrštavamo u ovaj prikaz zato što je izrazito tesavfske orijentacije. U stanovitom smislu, moguć je i prigovor na ovakav postupak, jer ova kasida, u izvjesnom smislu, pripada poetskom stvaralaštvu.
- Ali, polažući pravo na intersubjektivnu metodu, mi smo je uvrstili u ovaj naš prikaz. Tako ćemo postupati samo u slučaju izrazito tesavufski inspirirane poezije ili one sa izrazito islamskom tematikom. Svjesni smo da je ovakav pristup podložan kritičkoj noti
- ²⁰ *Miradžizija* je ponovo objavljena u: Mehmed Handžić, *Izabrana djela*, knj. 1, *Teme iz književne historije* (urednik i priređivač Esad Duraković), Sarajevo, *Ogledalo*, 1999., 650-725. Ovu kasidu je na bosanski jezik ponovo preveo i Ešref Kovačević, Sabit Užičanin i njegova 'Miradžizija', Sarajevo, *El-Kalem*, 1990., 64 str.
- ²¹ Rad je objavljen pod naslovom *Traktat o izrazu čelebi od Hasana Kafije Pruščaka i kasnija upotreba te riječi*. U tekstu je donesena i fotokopija traktata prema rukopisu iz Gazi Husrev-begove biblioteke. Ovaj kratki Kafijin traktat preveden je i u: Omer Nakičević, Hasan Kafija Pruščak – pionir arapsko-islamskih znanosti u BiH, Sarajevo, 1977., 30-31, pod naslovom *Čelebi*, a objavljen je i u: H. K. Pruščak, *Izabrani spisi*, preveo Fehim Nametak, n.d., str. 87-90
- ²² Prevodilac, na početku svoga uvoda, napominje: "Abdullah Bošnjak dao je na završetku svoga Komentara *Fususulhikema* od Šejhi-Ekbera ibn Arebije sažet dodatak (tezijl) i izrekao podužu poemu (kasidu)»
- ²³ Predočena je i fotokopija ove rasprave na temelju rukopisa u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, br. 761/4.
- ²⁴ F. Hadžibajrić u uvodu ovoga prijevoda kaže: "Naslov *Risalei šerife*, tj. počasna brošura, ni po rasporedu, a ni po sadržaju ne odgovara imenu. To je prije međžmua (zbirka) nego risala (brošura). Uopće nema nikakve invokacije. Mislim, da se naslovom željela ukazati počast sastavljaču (autoru) Šejh-Gaibiji». Podnaslovi su: 1. *Topuz-Babino pismo*, 2. *Pismo Sulejman-begzade Mehmed-Čelebiji Jajčaninu*, 3. *Pjesma žalopjoka za sudbinu Bosne*, 4. *Brošura (risala) o tarikatu*, 5. *Pismo sinu u stihovima*, 6. *Pismo sultanu Mehmedu III.*, 7. *Posmrtna oporuka sinu*. Na kraju uvoda, Hadžibajrić zaključuje da navedeni podnaslovi "spadaju u iršad (tarikatsku metodiku)" (95-96)
- ²⁵ Prevodilac donosi i kratki uvod i osnovne biografske podatke autora Tamhisa hadži Omeru Lutfiji iz Prizrena (187-188)
- ²⁶ Rad je objavljen pod naslovom *Šejh Abdulah Bošnjak Abdi bin Muhamed al-Bosnevi (um. 1054./1644.)*. O životu i djelu Šejh-Abdullaha, v.: Nusret Čolo, Šarihu-l-Fusus – Abdullah Bosnevi (k. s.), *Znakovi vremena*, Sarajevo, 2004., vol. 7, 25, 180-202
- ²⁷ Rad je objavljen pod naslovom *O jednom filozofskom traktatu Šejha Abdulaha*. Prevodilac nije naveo naziv originala
- ²⁸ Ova rasprava je prevedena i objavljena i u: H. K. Pruščak, *Izabrani spisi*, preveli Amir Ljubović i Fehim Nametak, n.d., 115-117
- ²⁹ Prema bilješci prevodioca, prijevod ove risale je sačinjen je prema rukopisu koji je prepisao h. Mehmed Handžić
- ³⁰ Tekst je objavljen u časopisu *El-'Arobi*, Kuvajt, juli, 1980., 260, 56-58
- ³¹ Riječ je o govoru r. h. Đoze održanom na Prvoj konferenciju za islamsku da'vu u Tripoliju, Libijska Arapska Republika, decembra 1970.

- ³² Tekst je objavljen u časopisu El-'Arobi, 228, 1997.
- ³³ Rad je planiran kao doktorska disertacija. Međutim, realizacija te ideje nije se ostvarila. Prijevodu prethodi uvod prevodioca pod naslovom Namaz kod Bošnjaka i 'vehabizam'. Prijevod djela je rađen na osnovu rukopisa izvornika koji je čuvan u Orijentalnom institutu u Sarajevu, R -4.579-2
- ³⁴ Arapski tekst je objavljen u: Glasnik IVZ, I, 1933., 8, 4-8
- ³⁵ Arapski tekst je objavljen u: Glasnik IVZ, II, 1934., 1-5; 2, 65-68; 3, 133-136; 4, 189-191
- ³⁶ Djelo je pisano arabicom, a donesen je i njegov faksimil
- ³⁷ Donesen je i tekst izvornika ovog traktata
- ³⁸ Djelo se sastoji iz uvodne studije prevodioca i prijevoda biografije mostarskog muderrisa i muftije Mustafe Sidki ef. Karabega koju je na arapskom jeziku napisao njegov učenik Abdullah Riđanović
- ³⁹ Prije transkribiranog teksta koji je dat u obje forme, u originalnoj na arabici i na transkribiranom u latiničnom pismu, prof. Omer Nakičević iznosi sjećanja na hfz. S. Zenunovića, njegove osnovne biografske podatke, podatke o sudbini rukopisa njegovog prijevoda Kur'ana, o karakteristikama i jezičkim posebnostima Zenunovića prijevoda Kur'ana, osobenostima stila perijevoda i dr.
- ⁴⁰ Tekst je pisan na turskom jeziku arapskim pismom
- ⁴¹ Rad je pisan arabicom, a prvobitno je objavljen u listu Tarik, II, 1909., Sarajevo, 1-2
- ⁴² Ovi radovi su prvobitno objavljeni pod naslovom Vazovi, prvi svezak, sabrao i izdao h. Mehmed Dž. Čaušević, bez god. izd., 63 str.
- ⁴³ Rad je objavljen na arabici u listu Tarik, I/1908., 3-9, i kao posebno izdanje Prve muslimanske nakladne knjižare i štamparije u Mostaru, 1914.
- ⁴⁴ Donesen je i izvornik originala na perzijskom jeziku. Napominjemo da je prijevod Bulbulistana, sa napomenama i komentarima prevodioca Džemala Čehajića, objavljen još 1973., izd. Svjetlost, Sarajevo. Dakle, novina novog izdanja je u poetsko-lektorskom zahvatu Džemaludina Latića.
- ⁴⁵ Tekst je pisan na arapskom jeziku na zahtjev Rabite (Svjetske muslimanske lige u Mekki), odnosno njezine Fikhške akademije za fetve, u povodu sedamnaestog zasijedanja u Mekki. Objavljen je i arapski tekst
- ⁴⁶ Prijevodu prethodi iscrpna studija prevodioca o životi i djelu Hasana Kafije Pruščaka.
- ⁴⁷ Naslov izvornika: Dr. Safvet Halilović, Al-Imam Abu Bakr al-Razi al-Gassas wa minhaguhu fi al-tafsir, Dar al-Selam, Kairo, 2001.
- ⁴⁸ Svi ovi magistarski radovi dostupni su u čitaonici biblioteke Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, kao i u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu
- ⁴⁹ Rad je objavljen i u: Mehmed Handžić, Izabrana djela, knj. 1, 564-573
- ⁵⁰ Naslov izvornika ovog djela glasi Tenviru'l qulub min zulmeti' zunub, a njegov autor je muftija Ahmed b. Muhammed b. Salih b. Mustafa el-Bosnevi.
- ⁵¹ Rukopis sadrži više rasprava iz oblasti arapske gramatike
- ⁵² Rad ukratko obrađuje djelo spomenutog autora pod naslovom 'Ataya el-fejad el-aqdem šer wesaya el-imam el-e'azam. Dakle, riječ je o kometararu Oporuke Ebu Hanife
- ⁵³ Isti ovaj rad je objavljen i u: Anali GHB, knj. XVII.-XVIII., Sarajevo, 1996., 75-81
- ⁵⁴ Riječ je o Šejh-Jujinom djelu Badr al-ma'ali
- ⁵⁵ Ovdje treba konstatirati i jednu tužnu činjenicu. Naime, katalozi Orijentalnog instituta su, nažalost, katalozi mrtve građe, jer više nema rukopisa objavljenih u Katalogu perzijskih rukopisa Orijentalnog instituta, autora Saliha Trake, i Kataloga rukopisa lijepe književnosti, iz iste zbirke, koji su načinili Tralo i Lejla Gazić. Stradali su u požaru 17. maja 1992. izazvanom srpskim granatiranjem Orijentalnog instituta, uz još oko 4.500 kodeksa koji su nisu bili katalogizirani, što ukupno čini 5.300 stradalih rukopisnih kodeksa. (Navedeno prema: prof. dr. Fehim Nametak, Problem izučavanja bošnjačke književnosti na orijentalnim jezicima i njeno dugotrajno osporavanje, Beharistan, časopis za kulturu, br. 12, specijalni broj, april, 2004., 11)

Summary

**TRANSLATIONS TO BOSNIAN OF
THEOLOGICAL WRITINGS OF BOSNIAKS
WRITTEN IN THE ORIENTAL
LANGUAGES**

Almir Fatic

The last two decades of the 20th century witnessed a major progress in the field of studying and evaluating scientific and cultural heritage of the Bosniaks written in the oriental languages (Arabic, Turkish and Persian). The process of cataloging manuscripts is largely over. This important step was a precondition to a process, already in a full swing, of translation and valorization of these writings. When it comes to theological, but also to other scientific disciplines, that work is in full progress. Translations, doctoral and master thesis and overviews of theological texts - presented in this article - are a witness to this.

The article gives an overview of the work in the field of bio-bibliography of our authors. Also, it gives an overview of translations of theological articles and other pieces of writing of the Bosniaks from the oriental languages. Furthermore, it lists the doctoral and master degree dissertations as well as overviews of similar works with their partial translations.

موجز

**ترجمات مؤلفات الكتاب البشائقة الدينية
من اللغات الشرقية إلى اللغة البوسنية**

المير فاتيتش

شاهدنا في العقدين الأخيرين من القرن العشرين حدوث تقدم كبير في دراسة وتقييم التراث البوشناقي العلمي والثقافي المكتوب باللغات الشرقية (العربية والتركية والفارسية) وذلك في وضع المعايير المنهجية، والعمليات التركيبية وجهود الترجمة وفهرسة المواد. أما عملية فهرسة المخطوطات فقد أوشكت على الانتهاء، وبالطبع فإن الفهرسة تعتبر شرطا أساسيا لما سيأتي بعدها من عمليات ترجمة المخطوطات وتقييمها ودراستها النقدية وتحديد قيمتها الأدبية والتاريخية. ولقد تم قطع شوط كبير في ذلك العمل فيما يخص العلوم الدينية وغيرها من العلوم، ويكفي شاهدا على ذلك ما عرضناه في هذا المقال من أعمال أنجزت حتى هذا اليوم في مجال العلوم الدينية من ترجمات ودراسات ورسائل الدكتوراه والماجستير.

ولقد أوجزنا فيما سبق من نص قائمة الأعمال والمؤلفات التي أنجزها كتابنا بأشتغالهم في جزء من المؤلفات المكتوبة باللغات الشرقية، ثم قدما عرضا لترجمات المؤلفات والمقالات الدينية التي قام بها الكتاب البشائقة من اللغات الشرقية إلى اللغة البوسنية، وأتبعنا ذلك كله بعرض لما تم الدفاع عنه حتى اليوم من رسائل الدكتوراه والماجستير وأخيرا قدمنا عرضا لأمثال تلك المؤلفات وما ترجم من أجزائها.